

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СПОЛУЧНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Г. С. Весельська

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Сполучникова система української мови не є сталою в часовому вимірі, оскільки сполучники, як і будь-які інші граматичні одиниці, мають самобутній характер. Появу й становлення системи сполучників також пов'язують із розвитком літературної мови та постійною потребою якомога точніше передати семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами складних речень чи однорідними компонентами простих ускладнених речень (О. С. Мельничук).

Сполучники української мови привертали увагу лінгвістів у різних аспектах. Одним із перших був історичний аспект, спрямований на встановлення тих давніх форм, на основі яких різними способами постали теперішні сполучники. Питанням походження сполучників присвячені дослідження Л. А. Булаховського, Ф. П. Медведєва, О. С. Мельничука та ін., у яких представлено сполучникові засоби різних мовних епох.

Другий аспект пов'язаний із визначенням лінгвістичного статусу сполучника, тобто його місця в системі частиномовних чи нечастиномовних класів одиниць. Сполучники традиційно виділяють в окремий клас службових, або неповнозначних, частин мови, що виконують зв'язкову функцію, – поєднують члени речення та окремі речення (М. А. Жовтобрюх). У 80-х роках минулого століття І. Р. Вихованець позбавив сполучники семантико-граматичних ознак слова, вивів із системи частин мови як лексико-граматичних класів слів і надав їм статусу аналітичних синтаксичних морфем, оскільки сполучники не мають лексичного значення, не можуть самостійно виконувати номінативну функцію, а виражають лише зв'язки й відношення між предметами та явищами дійсності, тобто семантику відношень, причому в поєднанні з повнозначними словами або синтаксичними конструкціями, не реалізують самостійно семантико-синтаксичних і формально-синтаксичних функцій членів речення та вживаються як одноморфемні, морфологічно не членовані граматичні одиниці. Пізніше І. Р. Вихованець уточнив морфемний статус сполучників і кваліфікував їх як слова-морфеми, тому що суто релятивними одиницями є лише первинні сполучники, а деякі вторинні сполучники ще зберігають тісний зв'язок зі своїми вихідними повнозначними словами, що вживаються в українській мові як виразники певних лексичних значень. На початку XXI століття цілісному вивченню сполучників української мови як окремого типу слів-морфем присвячено монографію „Сполучники української літературної мови” К. Г. Городенської (2010).

Третій аспект певною мірою продовжує другий, оскільки передбачає аналіз граматичних функцій сполучників, передусім реалізацію ними ролей засобів поєднання однорідних членів у простому ускладненому реченні чи предикативних частин у складному реченні та виразників певного типу семантико-синтаксичного відношення.

В українському мовознавстві виконані спеціальні дослідження семантико-синтаксичних відношень складносурядних речень, зокрема приєднувального (В. В. Жайворонок, Г. А. Коцюбовська, Н. В. Шульжук), зіставного (М. М. Греб), градаційного (К. Ф. Герман, Т. М. Спільник) та інших типів. Першу спробу систематизувати семантико-синтаксичні функції всіх сполучників української літературної мови зроблено в лексикографічній праці „Граматичний словник. Сполучники” К. Г. Городенської (2007).

Четвертий аспект вивчення сполучників – найновіший і найперспективніший. Він зорієнтований на виявлення функціональної динаміки сполучників та на встановлення причин, що її зумовлюють. Зміни у функціонуванні сурядних і підрядних сполучників стали помітними з початку 90-х років ХХ ст. у багатьох стилях української літературної мови, що привернуло увагу дослідників до сполучників як окремого класу граматичних одиниць, здатних виконувати роль семантичних регуляторів різних типів відношень у простому ускладненому та складному реченнях.

Ми переконані, що останній лінгвістичний аспект вивчення сполучників української літературної мови дає змогу встановити причини зникнення деяких засобів зв'язку, а також доцільність повернення з пасивного словника української мови сполучників, що потрапили туди з різних причин, нормативність вживання розмовних сполучників у публіцистичному та науковому стилях, чи стильового змішування тощо.

Урахування ж кожного з проаналізованих лінгвістичних підходів найгрунтовніше й найглибше дозволить висвітлити основні мовні процеси, що мали чи мають місце у формуванні сполучникової системи сучасної української літературної мови.